

Zárszó

1. Tanácskozásunknak végére értünk, s most már csak az van hátra, hogy — a kiadott program szerint is — én szóljak néhány szót, visszatekintve az eltelt napokra, s előre nézve az elkövetkező időkre, évekre, a tanácskozásaink során kitűzött vagy felmerült feladatok megvalósításának lehetőségeire.

Mondanivalómat rövidre fogom. Sürget bennünket az idő, s különben sem szeretnék túlságosan bőbeszédű, szószátyár hírébe kerülni. (Erre nézve néhány napja bizonyosfajta intést is kaptam: vigyáznom kell, nehogy a névtani konferencián egy — különben megtisztelő — ragadványnévhez jussak. Jankó Jánosnak, a fiatalon elhunyt kiváló néprajzosnak a Balaton melléki lakosság néprajzát tartalmazó kötetét forgatva a ragadványnevek között az ütötte meg a szememet, hogy az egyik faluban valakit *Kosut*-nak kereszteltek el. Mégpedig azért, mert sokat szeretett beszélni és — Lajos volt a keresztnéve...)

Pedig tulajdonképpen szívesen élnék (s élnék vissza) a lehetőséggel, mert a mostani alkalom bennem névkutató múltam szép és kedves emlékeit ébreszti fel. Egy „boldog nyár” emlékét, amikor a Veszprém megyei Szentgál község földrajzi neveinek régi adatait gyűjtöttem össze itt a szomszéd épületben, a püspöki és a káptalani levéltárban Anti Illés kanonok úr jóindulatú segítségével, s egy kissé távolabb, a vármegyei levéltárban, Vevér Emil főlevéltárnok úr készséges, baráti támogatásával. (Itt sétálgattam akkor a kolozsvári egyetem professzorával, Szabó T. Attilával is, aki a Magyarságtudományi Intézet megbízásából látogatott meg, hogy munkám menetét ellenőrizze. Örömmel írtam alá most én is azt az üdvözlő táviratot, amelyet mindnyájunk nevében Szabó T. Attilának, a magyar névkutatás nesztorának küldtünk.) A szép őszbe nyúlt ez a levéltári munka, mert nem tudtam „célrátörően” dolgozni: figyelmem nemcsak a földrajzi nevekre irányult, s munkámban nemcsak azok „kicédelülésére” szorítkoztam; minduntalan belefeledkeztem a falum egykori életét, hétköznapijait tükröző oklevelekbe, a határvillongások jegyzőkönyveibe, a családok közt folyó birtokpercek irataiba, nemzedékek során át folyó hagyatéki perekbe, a község gazdasági, társadalmi életével kapcsolatos irományokba, s mindezekről — a számomra érdekesebbnek látszókból — feljegyzéseket is készítettem. Bár sokkal többet készítettem volna, akkor gazdagabb lett volna az a kis szentgáli „nyelv-járástörténeti” szótár, amelyet ennek a negyven évvel ezelőtti levéltári gyűjtésnek a melléktermékeként állítottam össze, s közöltem folytatásokban a Magyar Nyelvben.

2. De térjünk dolgunkra! Ha az eltelt három nap eseményeire, az elhangzott előadásokra, a hozzászólásokra s vitákra gondolunk, azt hiszem, joggal mondhatom ki, hogy konferenciánk hasznos, eredményes volt. Előadásaink áttekintették a névkutatás főbb területeinek az elmúlt évtized során mutatkozó eredményeit, sorra vették hiányait, gondjait, rámutatva egyidejűleg az eljövendő évek legfontosabb feladataira is. Ennek a számbavételnek, vissza- és előretekin-

tésnek nagy pozitívuma volt mindegyik előadásban az, hogy nem szorítkozott a magunk eredményeire és gondjaira, hanem kitekintett a magyar glóbusról, jó áttekintést adva arról, mi történt határainkon kívül a személynevek, földrajzi nevek és egyéb tulajdonnevek kutatásának területén az elmúlt évtizedben. Ez a tág horizontú tárgyalás egyrészt pontosabban mutatja a mi eredményeink értékeit s munkánk hézagjait, másrészt a további kutatást is jelentősen megkönnyíti, sok segítséget adva, sok ötlettel szolgálva azoknak, akik a kérdéskör valamelyik területével, részletével foglalkoznak.

A névtudomány nagyobb területeinek áttekintése mellett alkalmat adott konferenciánk arra is, hogy a névtudomány munkásai felszólalásaikban beszámoljanak a maguk szűkebb kutatói területén elért eredményekről. Különösen jó volt hallani a fiatalabb kutatók felszólalásait; megnyugtató bizonyítékait annak, hogy nem kell visszaeséstől félnünk kutatóterületünkön a közeljövőben sem.

Fontos eseménye, szerves része volt konferenciánk az önkéntes gyűjtők tanácskozása. A mai névanyag összegyűjtésének fontosságáról már sokat beszéltünk és írtunk. Méltán. S az eddigi eredmények — több megye anyagának kiadott kötete, a kiadatlan, de már összegyűjtött s részben ellenőrzött névanyag — igen jelentősek. Most — különféle okokból — némi megtorpanás mutatkozik ebben a munkában, de reméljük, hogy mostani tanácskozásunk is hozzájárul majd a nehézségek legyőzéséhez. Csak helyesléssel idézhetem s húzhatom alá én is Benkő Lorándnak a konferencia megnyitásakor mondott szavait: „A korunkban zajló gazdasági—társadalmi—művelődési folyamatok, változások nemcsak a régi földrajzi nevek rohamos eltűnését okozzák, hanem számos személynévi kategóriában, különösen a falusi ragadványnevekben, valamint a keresztnevek becéző formáiban is átalakulást, sőt jórészt teljes pusztulást hoznak. Ezek a vidékenként is nagyon változatos személynévi kategóriák a hozzájuk fűződő érdekes társadalmi problematikával együtt csak a maguk eredeti közegében foghatók meg teljes értékükben, a közeg társadalmi átalakulása után már aligha; ezért itt nagyon sürgősek a tennivalóink.”

Az önkéntes gyűjtők jelenléte és aktív részvétele — mint már utaltam rá — természetes tartozéka volt konferenciánk: örömmel hallgattuk az egyes megyékben folyó gyűjtőmunkálatról szóló beszámolókat, s azt is örömmel vehettük tudomásul, hogy az egykori „gyűjtők” közül sokan már nemcsak gyűjtő, hanem feldolgozó munkát is végeznek, s többen a névkutatás jeles munkásaivá is lettek.

Valamivel részletesebben szólnék konferenciánk gyakorlati jelentőségéről, a névtudomány és az élet kapcsolatáról, egyrészt azért, mert az utóbbi évtizedekben tudományunkkal jórészt ilyen viszonylatban foglalkoztam, főként pedig azért, mert itt most a Tudományos Ismeretterjesztő Társulatot képviselem.

Hogy a nevek iránt igen széles körű az érdeklődés társadalmunkban, mutatja az is, hogy például Kálmán Béla vagy Ladó János könyve (A nevek világa, illetőleg a Magyar utónévkönyv) már több kiadásban is elkelt. S második kiadásban kaptuk kézhez most Kiss Lajos kiváló könyvét, a Földrajzi nevek etimológiai szótárát is. Az érdeklődés természetes: nevünk egyéniségünk integráns része, végigkísér bennünket születésunktől halálunkig. A földrajzi név meg szűkebb és tágabb pátriánk múltjába világít bele, annak őrizi emlékét. De hogy bajok is vannak a névadás, névválasztás, névízlés körül, annak igen sok jele van. Néhányra a konferencia előadói (Hajdú Mihály és Mező András) s a vitában részt vevők is rámutattak. Ilyen jelek: mai keresztnévanyagunk hagyományos állagának túlságos felhígulása, különcködő, kiejtésre, leírásra nézve gondot okozó nevek tömeges elterjedése, a családnév-változtatás során régi jó magyar nevek hangzatos,

látszatra régi nevekkal való fölcserélése vagy (ez inkább hatásainkra vonatkozik) történelmi múltú utca- és településneveinknek pusztulni hagyása, ok nélküli kicserélése.

Gazdasági, társadalmi életünk átalakulása, felgyorsult fejlődése olyan területekre is irányítja figyelmünket, amelyekkel eddig kevésbé törődtünk. Ez derült ki Soltész Katalin előadásából, aki egyebek között az intézménynevek és márka-nevek elvi és gyakorlati kérdéseivel foglalkozott. Ezek a kérdések több országban a „nyelvművelő” munka alapfeladatai közé tartoznak, nálunk még csak most próbálunk a dzsungelben valamelyes rendet teremteni. — Az intézménynevek nemegyszer sértik a nyelvhelyességet — mondta Soltész Katalin —, a névesztétikai érzéket, vagy egyszerűen a jó ízlést; az elszigetelt sajtókampányok, amelyek az ilyen nevek ellen indulnak, vagy eredményesek, vagy nem: a *FŐBUHA* meg a *József Attila Kutyaképző Iskola* nevét megváltoztatták (bár egyáltalán nem biztos, hogy névesztétikai megfontolásból), de a *Grill Internacionál* maradt.

S hogy mi az intézménynév, mi nem, mi a tulajdonnév, mi a köznév (következőképpen kis vagy nagy kezdőbetűvel írandó-e), az még nagyon is bizonytalan.

Sokféle intézménytípusnak lehet tulajdonneve, szemléletesen mutatta ezt J. Soltész Katalin zuhatagszerű (de csak ízelítőnek szánt) felsorolása: ipari, kereskedelmi és szolgáltató vállalatoknak, iskoláknak, moziknak, könyvtáraknak, kiadóknak, kiállítótermeknek, hangversenytermeknek, rádióadásoknak, színházaknak, gyógyszeráraknak, politikai és társadalmi szervezeteknek, pártoknak, szövetségeknek, kluboknak, sportegyesületeknek, sportlétesítményeknek, továbbá rendezvényeknek, mozgalmaknak, hadműveleteknek, kitüntetéseknek, díjaknak stb.

A földrajzi nevek, városok, faluk, hegyek, folyók nevei iránt — mint mondtam — nemcsak a szaktudomány képviselői érdeklődnek; érthetően foglalkoztatja ez a kérdés a nem szakemberek hatalmas táborát is: mit árul el a múltból, milyen történelmi emlékek, események őrzője a ránk marad név? S a sokszor homályos, rejtélyes nevek megfejtése izgalmas és kedves feladat szakembernek és laikusnak egyaránt.

Ami az utóbbiakat illeti, szinte természetes, hogy „névfejtéseik”, névmagyarázataik a legtöbb esetben csak a fantázia szüleményei, nincs sok közük a valósághoz, nem állják ki a tudományos kutatás eredményeivel való szembesítést. Nem ismerik a névmagyarázat módszerét, nem tudják összevetni a mai — esetleg már megváltozott — névformát a régebbi, egyértelműbb információt közlő adatokkal; nem ismerik a tudomány eddigi megállapításait, de ha ismerik is, a tudományos eredményt túlságosan egyszerűnek, szürkének vélik, s adnak helyébe valóban tetszetősebb magyarázatot.

Sok példát hozhatnék fel ilyen ötletesnek, szellemesnek látszó, de az igazságot messze elkerülő magyarázatra, amelyet lapjaink jóvoltából az olvasók ezrei megismernek, s adnak tovább. Ki tudja ezeket mind megcáfolni, — ha egyáltalán elolvassák (és elhiszik!) a cáfolatot az olvasók.

A nyelvész feladata tehát nemcsak a kutatás, hanem — kinek-kinek képességei szerint — az is, hogy kutatásainak eredményét közkinccsé tegye, ezzel mai életünket szolgálja. Ahogy Benkő Loránd is fejtegette megnyitó beszédében: a szakemberek „elemezzék tudományos szinten, elméletileg is megalapozva a felmerülő új jelenségeket, számba véve a nevek különféle típusainak a társadalmi funkcióját, nyelvi helyességét, kommunikációs, esztétikai jellegét és kívánal-

mait, szaknyelvi-terminológiai vonatkozásait. Mindezek alapján és ismeretében kapcsolódjanak be nagyobb mértékben a nyelvi ismeretterjesztő, illetőleg nyelv-művelő munkába, próbáljanak az eddigieknél erőteljesebben hatni a társadalom szélesebb rétegei névtani ismereteinek bővítésére, ízlésének finomítására. A mindennapi nyelv-művelő munkában, a sajtóban, rádióban, televízióban, az Élet és Tudomány hasábjain, a TIT-előadásokban stb. kapjanak nagyobb szerepet a névadás kérdései.”

Azt az óhajt is megemlítette Benkő Loránd: meg kellene fontolni, nem volna-e helyes valamelyik közelebbi magyar nyelv hetét a magyar névadás kérdéseinek szentelni.

Ezt a gondolatot én is örömmel üdvözlöm, úgy is, mint a konferencia egyik rendező szervének, a TIT magyar nyelvi választmányának elnöke. Talán 1982-ben meg is szervezhetjük ezt az előadássorozatot. Esetleg Zala megyében — ha kéri —, ahol éppen most nevezik majd el az egyik iskolát Pais Dezsőről, a megye szülöttéről s a névtan kiváló művelőjéről.

3. A szokásoknak megfelelően a zárszóval egyidőben a köz elé kellene terjesztenem határozati javaslatainkat, elfogadásra. A szervező bizottság azonban úgy látta jónak, hogy határozati javaslatok helyett inkább csak óhajainkat vagy azok egy részét lehet és célszerű most elmondani. A következőkben ennek teszek eleget.

Úgy gondolom, mindnyájunk tetszésével találkozok az a kívánság, hogy tanácskozásaink anyagát — az előadások és az előre bejelentett hozzászólások szövegét — minél előbb megjelentessük nyomtatásban. A viták anyagának közzétételéről — a papírtakarékosság miatt — aligha lehet szó. Örömmel jelenthetem viszont, hogy — az általános gyakorlattól eltérően — most nem kell évekig várunk a kiadásra, mert ígéretet kaptunk rá, hogy vendéglátónk, Veszprém megye segítséget nyújt ebben is, és a tanácskozás anyagát a megye egyik sorozatának, a Veszprém megyei Honismereti Tanulmányoknak 1981. évi köteteként megjelenteti. Mindnyájunk nevében köszönetet mondunk a segítségért, jól tudva, milyen gondokat okoz, mennyi időbe kerül mostanában egy-egy kiadvány tető alá hozása.

Az előadókkal kibővített szervező bizottság megbeszélései során felmerült néhány olyan gondolat, kívánság, amelynek megvalósítása tovább segítené a névtani kutatások fejlesztését.

Az akadémiai bizottsági rendszer újjászervezése során több munkabizottság megszűnik. Kíváncsús volna, hogy a névtani munkabizottság a következő ciklusban is fennmaradjon. Felkérjük Benkő Loránd akadémikust, hogy próbáljon lépéseket tenni ezzel kapcsolatban. De ha a névtani munkabizottság nem maradhat életben, azt kérjük, hogy a magyar nyelvészeti bizottságnak fontos feladata, kiemelt témája legyen a névkutatás támogatása.

A Magyar Nyelvtudományi Társaságban évek óta működik a névtani szakosztály. Szükséges volna ennek a szakosztálynak a működését a mainál jóval aktívabbá tenni.

Azt hiszem, mindnyájan örömmel vettük kézbe a Névtani Értesítő eddig megjelent számait. Kitűnő orgánus, szükséges, hogy fennmaradása s további fejlődése biztosítva legyen. Innen is kérjük az ELTE Magyar Nyelvészeti Tanszékcsoportját, hogy még jobban segítse, támogassa a tanszék égisze alatt működő névkutató munkaközösséget, amely ennek a folyóiratnak is a gazdája, s gondo-

zőja, kiadója két igen hasznos, jelentős névtani sorozatunknak is, a Magyar Személyi Adattáraknak és a Magyar Névtani Dolgozatoknak.

Több helyet, lehetőséget kellene biztosítani az egyetemi oktatásban is a névtudománynak. Ezt szolgálná egy korszerű névtani kézikönyv összeállítása is, amely egyúttal a névtudományi ismeretterjesztésnek is hasznára volna. Felkérjük a névkutató munkaközösséget, minél előbb tegyen személyi és tartalmi javaslatot ennek a kézikönyvnek az összeállítására.

Nagy gond — mint már mondtam is — a földrajzi névi adattárak sorsa. Zala megye névanyaga megjelent 1964-ben. Somogy megyéé tíz évre rá, 1974-ben. Bízunk benne, hogy a Tolna megyei kötet nem várat magára újabb tíz évig, azonban a további kiadások sorsa nagyon bizonytalan. Kérjük a Nyelvtudományi Intézet vezetését, hogy vizsgálja meg ezt a kérdést, s próbáljon az Akadémia megfelelő szerveivel egyetértésben valamilyen megoldást találni. Különben el- akad ez a nagyon fontos vállalkozás.

A tíz éves terminusok — úgy látszik — állandósulnak a mi gyakorlatunkban. Hadd tegyek most erre nézve is egy javaslatot. Talán nem okvetlenül szükséges, hogy újabb tíz esztendő t várjunk a következő konferenciára. Úgy gondolom, öt-hat év múlva ismét összejöhetünk, számot adni az eltelt időről, számba venni feladatainkat, teendőinket.

4. Elköszönés előtt hadd teljesítsem még egy kötelességemet, hadd éljek a zár- szót mondó jogával. Engedjék meg, hogy mindnyájunk nevében köszönetet mondjak a konferencia sikeres előkészítéséért, lebonyolításáért azoknak, akik ezért a legtöbbet fáradoztak. A konferencia szervező bizottságának, elsősorban Rácz Endrének és Balogh Lajosnak; a Veszprém megyei TIT-szervezet munkatársainak; a Veszprémi Akadémiai Bizottságnak, hogy helyet biztosított szék- házában konferenciánk számára, a székház dolgozóinak, hogy mindenben előse- gitették konferenciánk folyamatos, kényelmes lebonyolítását, kellemessé tették itt-tartózkodásunkat. De illesse a legfőbb köszönet Veszprém megye vezetését, hogy magáévá tette a konferencia gondolatát, meglátta ennek tudományos és társadalmi jelentőségét, s tiszteletreméltó, lekötelező nagyvonalúsággal vállalta az ezzel járó anyagi gondokat is. Hisszük, hogy az a kapcsolat, amely most a megye és a névtudomány munkásai között létrejött, nem lazul a következő évek- ben sem, s e nagy hagyományú, jeles történelmi múltra visszatekintő megye mai kulturális életének gazdagításához is állandóan és értékesen hozzájárul.

Utolsó mondatként: köszönöm a konferencia résztvevőinek figyelmét, s konfe- renciánkat azzal zárom, hogy találkozzunk majd mindnyájan a következő, a ne- gyedik névtani konferencián; addig is mindnyájuknak jó egészséget, sikeres munkát kívánok.

LŐRINCZE LAJOS